Pekka Salomaa
25.3.2022

Talousvaliokunnan 15.3. pidetty kuuleminen energian hinnan voimakkaan nousun skenaarioista (O 13/2022 vp)

Kiitän Energiateollisuus ry:n (ET) puolesta kutsusta esitellä näkökohtia 16.3.2022 pidetyssä kuulemissa. Pahoittelen kirjallisen palautteen antamisen viivästymistä.

On tärkeää pohtia energian saatavuusshokkien vaikutuksia ja niihin varautumista sekä on hyvä, että myös mallinnustyökaluja käytetään vaikutuksien arviointia varten. Mallinnuksien tulokset riippuvat keskeisesti käytettävistä lähtötiedoista ja oletuksista sekä niiden osuvuudesta suhteessa mahdollisiin tuleviin kehityskulkuihin.

Suomessa on Huoltovarmuuskeskuksen ja sen kanssa yhteistoiminnassa olevan elinkeinoelämän muodostamassa huoltovarmuusorganisaatiossa varauduttu esimerkiksi polttoaineiden saatavuudessa tapahtuviin ongelmiin varmuusvarastoilla tai vaihtoehtoisilla polttoaineilla. Sähkön hetki hetkeltä vaadittavasta toimitusvarmuudesta vastaa järjestelmävastaava kantaverkkoyhtiö Fingrid, joka on varannut lyhytaikaisia tarpeita varten tarjonta- ja kysyntäresursseja, joiden avulla yhtäkkisiä sähkön tarjonnan pudotuksia voidaan hallita. Pidempiaikaisia erikoistilanteita varten Suomessa on ollut tehoreservi, jonka seuraavan kauden periaatteet ovat nyt valmisteltavina.

Mahdollisia sähkön poikkeuksellisia niukkuustilanteita varten on sähkön säännöstelyä koskeva ohjeistus ja ohjeiden soveltamista myös harjoitellaan verkkoyhtiöissä säännöllisesti.

Poikkeusoloja[1] varten säädetyn valmiuslain (2011/1552) 36-39 §:issä on säännökset sähkön käytön rajoittamisesta, kulutuskiintiöstä, ylitysmaksusta ja sähköntoimituksen keskeyttämisestä.

Useiden vuosien tulevaisuutta ajatellen on välttämätöntä jatkaa Suomessa hyvässä alussa olevia investointeja fossiilisista polttoaineista riippumattomaan sähköntuotantoon ja verkkoihin sekä edistää koko yhteiskunnan sähköistymistä. Näitä tavoitteita ajatellen lupa- ja valituskäsittelyjen nopeuttaminen mm. valituskäsittelyjen lisäresursseilla olisi välttämätöntä[2].

[1] Poikkeusoloksi katsotaan mm. ”väestön toimeentuloon tai maan talouselämän perusteisiin kohdistuva erityisen vakava tapahtuma tai uhka, jonka seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti vaarantuvat”

[2] EU-tason tuoreessa vertailussa Suomi pärjäsi mm. tuulivoiman investointikohteena muuten hyvin, mutta täälläkin hallinnolliset rajoitteet hidastavat kehitystä: https://www.eclareon.com/sites/default/files/res_policy_monitoring_database_final_report_01.pdf

On kannustettavaa, että erilaisia skenaarioita ja mallinnuksia laaditaan. Niiden arvioimiseksi olisi tärkeä tietää, mitä oletuksia mallinnuksissa on tehty – laajemmin kuin tästä työstä on nyt käytettävissä.

Aalto-yliopistossa laaditun skenaariotyön reunaehtoihin voi tehdä mm. seuraavia havaintoja.

Mallinnuksessa on lähdetty siitä, että yksittäiset EU:n jäsenvaltiot estäisivät sähkön maastaviennin tilanteessa, jossa Venäjältä tapahtuva sähkön ja kaasun tuonti Unionin alueelle lakkaisi. EU-lainsäädännöllä sisämarkkinakaupan katkaisu on pyritty estämään.

Suomen kannalta merkittävin tuontisuunta on Pohjois-Ruotsi, joka on sekä vesi- että tuulivoiman runsaan määrän ansiosta ylituotantoalue. Ruotsin sisäisen kantaverkon puutteellisen siirtokyvyn takia pohjoisesta ei ole tähänkään asti pystytty siirtämään riittävästi sähköä etelän kulutuskeskuksiin, mikä on näkynyt usein enemmän kuin kymmenkertaisina tietyn tunnin sähkön markkinahintaeroina Pohjois- ja Etelä-Ruotsin välillä. Ruotsissa ei ole näkymää, että tätä rajoitetta saataisiin korjattua moneen vuoteen. Näin ollen Ruotsin kansallista tilannetta ei parantaisi viennin estäminen Pohjois-Ruotsista Suomeen, koska osalle siellä tuotettavasta sähköstä ei ole nyt eikä ihan lähivuosina muuta käyttökohdetta.

Jos joudutaan skenaariossa kuvattuun tilanteeseen ja korkea hintataso vallitsee pitkäkestoisesti, voi olettaa osan teollisuudesta markkinaehtoisesti vähentävän tuotantoaan – ei ainoastaan sähkön hinnan noustua Suomessa. Vaihdanta voi kärsiä muutenkin. Jos esimerkiksi keski- tai eteläeurooppalainen teollisuus joutuu rajoittamaan tuotantoaan, se tarkoittaa samalla suomalaisen teollisuuden tuottamien välipanoksien kysynnän vähenemistä. Tämä vähentäisi sähkön kysyntää.

Toisin kuin skenaariossa näyttää oletettavan, kaasun osalta Suomella on nykyisin myös toinen hankintakanava Venäjän ohella eli Balticconnector-yhdysputki Suomen ja Viron välillä, johon puolestaan kaasua voidaan hankkia Klaipedan LNG-terminaalin kautta meritse ja pian käyttöön tulevan Puola-Liettua -putken (GIPL) välityksellä koko manner-Euroopan kaasujärjestelmästä. Silti on selvä, että Suomeen heijastuisi koko EU:n kaasumarkkinoiden Venäjän-tuonnin katoamisesta aiheutuva niukkuus ja korkea hinta.

Mallinnustuloksissa hämmästytti tuotantovolyymiltaan Venäjän sähköntuontikapasiteettia suuremman Olkiluoto 3:n vähäinen vaikutus tehovajeen odotusarvoon skenaario B:ssä. Tälle ei esitetty raportissa perusteita. Samoin on epäselvää, miten lisääntyvää tuulivoimaa on käsitelty.

Yllättäen viime vuoden aikana nousseiden hintojen aiheuttamien tulonjakovaikutusten arviointi on hankalaa, sillä yhtäältä tuottajat ovat laajasti suojanneet tuotantonsa tulonmuodostustaan ja vastaavasti asiakkaat (kuten kuluttajat kiinteähintaisin sopimuksin) ovat suojanneet hankintakustannuksiaan usein pitkällekin tulevaisuuteen. Näin ollen tuntikohtaisen markkinahinnan muutoksista ei voi päätellä tuottajien tulojen tai asiakkaiden kustannusten muutosta.

Suomessa siirtymä fossiilitaloudesta uuteen energiajärjestelmään on hyvässä liikkeessä. Muutokseen tarvitaan huomattavia investointeja. Markkinamallin yhtäkkinen muuttaminen tai esim. ns. windfall-veron säätäminen horjuttaisivat merkittävästi näiden investointien vaatimaa luottamusta Suomeen toimintaympäristönä.

Nykyinen sähkömarkkinamalli perustuu suurelta osin – myös riskivalmiuden osalta – EU-lainsäädäntöön, mikä on syytä huomioida keskusteltaessa mahdollisista kansallisista toimista.

Lopuksi on syytä kannattaa erittäin voimakkaasti raportin johtopäätöstä siitä, että Suomen sähkön saannin huoltovarmuuden ja kaikenlaisen varautumisen kannalta olisi tärkeää vahvistaa edelleen poliittisen tason yhteistyötä muiden Pohjoismaiden (ja miksi ei myös Baltian maiden) kanssa.

On tärkeää, että pohjoismaiset energiaministerit tapaavat jatkossakin vähintään vuosittain ja että pohjoismaisen sähkömarkkinafoorumin[3] toiminta tiivistyy. Erityisen tärkeää on, että pohjoismaiset kantaverkkoyhtiöt tiivistävät varautumisyhteistyötään sekä kehittävät verkon suunnittelua ja kiihdyttävät investointeja siirtoyhteyksiin. Tässäkin energiaministerien yhteistyö voisi auttaa.

Kunnioittavasti

Pekka Salomaa
johtaja, energiamarkkinat
Energiateollisuus ry

[3] https://nordicelforum.org/